

● مفاخرة الاجساد / كيميا / فارسی

mofāxerat-ol ajsād

وابسته به: مفاخرة الاحجار؛ مجریطی، مسلمة بن احمد (۳۳۸-۳۹۸ق)

متن از مسلمة مجریطی و مترجم ناشناس.

[فهرستواره منزوی ۳۹۸۵/۵]

مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۱۰۷۴۵

آغاز: بسمله. الحمد لله القديم الازلی الثابت السرمدی الاول قیل

کل الموجود الباقي؛ انجام: او زبیک محلول است تمام شد.

خط: نستعلیق، بی کا، تا: ۱۱۲۵ق؛ قطع: رقمی [الفبائی: ۵۴۰-]

● مفاخرة الاحجار / كيميا / عربي

mufāxira-tul ahjār

مجریطی، مسلمة بن احمد، ۳۳۸ - ۳۹۸ قمری
majrītī, moslemat ebn-e ahmad (950 - 1008)

رساله مختصری است در معرفی و بیان خواص احجار به روش
تفاخر بین آنها چنان که در متن آمده: «ان الاحجار تفاخرت علی
بعضها لبعض بحسب مدح الحكماء بها فقال كل واحد منهم انا
الحجر المشار اليه فجرى بينهم الخصام الى ان استقر امرهم ان
يتحاكموا فأجمع رأيهم على الياقوت». (وفادار مرادی)
آغاز: الحمد لله القديم الازلی الثابت السرمدی الاول قبل کل
موجود ...

انجام: بها بعض اعمال الفلاسفة البرهانية لا الجوابية و هذا امر کم
مجلا و السلام علی من اتبع الهدی.

شروح و حواشی:

۱- مفاخرة الاجساد

۱. شیراز؛ خانقاه احمدیه؛ شماره نسخه: ۴۱۹/۵

آغاز و انجام: برابر

خط: نستعلیق خوب، بی کا، تا: ۱۷ جمادی الاول ۱۲۶۵ق؛ جلد:

تیماج، ۱۳گ (۶۳-۷۵)، ۱۲ سطر، اندازه: ۲۱×۱۶سم [ف: ۶۴۲-]

۲. مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۱۰۸۸۴

آغاز و انجام: برابر

خط: نسخ و نستعلیق، کا: کرمانشاهی، علی اکبر، تا: ۱۲۶۶ق؛

جلد: تیماج، قطع: خشتی [رایانه]

● مفاخرة بين الجوارى و الغلمان / متفرقه / عربي

mufāxira bayn-al jiwārī wa-l gilmān

جاحظ، عمرو بن بحر، ۱۵۰ - ۲۵۵ قمری
jāhez, 'amr ebn-e bahr (768 - 870)

چاپ: بیروت، دارالمکشفوف، ۱۹۵۷م، با تحقیق شارل بلا، ۷۴

النص + ۲۰ ص فهارس

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۵۱۷/۱۴-ف

نسخه اصل: داماد ابراهیم پاشا ش ۹۴۹؛ بی کا، بی تا؛ ۱۴گ

[۱۴۳پ-۱۵۶پ] [فیلمها ف: ۱-۴۹۵]

● المفاخرة بين السيف و القلم / ادبيات / عربي

al-mufāxira bayn-as siyf-i wa-l qalam

ابن هشام، عبدالله بن یوسف، ۷۰۸ - ۷۶۱ قمری
ebn-e hešām, 'abd-ol-lāh ebn-e yūsof (1309 - 1360)

رساله ای مختصر و کوتاه در بیان مناظره و مفاخره بین شمشیر و
قلم در قالب جملاتی بسیار ادیبانه و نغز و لطیف که در آن هر
کدام با ذکر دلایلی خود را بر دیگری برتر می شمارد.

کاشان؛ مدرسه سلطانی؛ شماره نسخه: ۱۵۳/۶

آغاز: قال الشيخ جمال الدين اظهر في المغايرة بين السيف والقلم

ومن المغايرة تفضيل القلم على السيف اذا المعتاد عكس كقول ابن

الرومي ... وقال بسم الله الرحمن الرحيم ن والقلم و ما يسطرون؛

انجام: و يمتنع بظلال مقامه الذي لا تكسر لايام مقدار ماهو جازي

ولا تجبر ماهو كاسر ان شاء الله تعالى تمت رسالة الشيخ جمال ...

فاطاعة عاصي الاب و وهب له على الكبر اسماعيل.

خط: نسخ، بی کا، بی تا؛ جلد: تیماج، ۸گ، ۱۶ سطر، اندازه:

۱۴/۵×۲۳سم [ف مخ]

● المفاخرة بين الطيلسان و الطرحة / ادبيات / عربي

al-mufāxira bayn-al ṭīlasān wa-ṭṭarḥa

سیوطی، عبدالرحمن بن ابی بکر، ۸۴۹ - ۹۱۱ قمری
soyūfī, 'abd-or-rahmān ebn-e abī-bakr (1446 - 1506)

مفاخره و مناظره خیالی بین دو نوع لباس به نامهای «طیلسان» و
«طرحة» است.

قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۲۰۲/۴

آغاز: بسمله. و صلى الله على سيدنا محمد و آله و صحبه و سلم

حدثنا الأخيار عن الأحرار ان الطيلسان المحنك و الطيلسان

المسدول جرى بينهما القول في محفل ماهول و آل الأمر الى

المفاخرة؛ انجام: و الآخرة خير و أبقى. آخر المفاخرة بين الطيلسان

و الطرحة.

نسخه اصل: کتابخانه چستریتی، ش ۳۴۲۰؛ خط: نسخ، بی کا، تا:

۲۵ ربیع الثاني ۹۰۴ق؛ ۲ص (۸۰-۸۱)، ۱۷ سطر [عکسی ف: ۳-۴۷۶]

● مفاخرة الفاطمة و علي / فضایل و مناقب / عربي

mufāxirat-ul fāṭima wa 'alī

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۲۸۶۴/۱۷

آغاز: بسمله روی عن سلمان فارسی ... انه قال خرج النبي ... ذات

فرهنگستان: نسخه های خطی ایران (فخا)؛ جلد سی؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان

DIA 276268

اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۰/۲۰۱۳

خط: نسخ، کا: محمد بن محمد شریف خاتون آبادی، تا: ۱۱۲۷ق؛
افتادگی: آغاز [رایانه]
۳. مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۳۶۶۵۹
آغاز و انجام: برابر
خط: نستعلیق تحریری، بی کا، تا: ۱۲۰۶ق؛ اهدایی: رهبری، مهر
۱۳۸۶؛ کاغذ: نخودی فرنگی، جلد: تیماج عنبی، ۲ گگ، اندازه:
۲۰/۵×۱۲ اسم [اهدائی رهبر: ۲ اخبار ۱ - ۲۰۳]
مشهد؛ شیخ علی حیدر؛ شماره نسخه: ۵۵۶/۳
همان نسخه بالا [مؤید: ۲ - ۵۷]

● **ترجیعات العرفا / عرفان و تصوف / فارسی**

tarjī'āt-ol 'orafā

تهران؛ ملی؛ شماره نسخه: ۲۵۲۴۱

بی کا، بی تا؛ خریداری از رضا غیبی [رایانه]

● **الترجیعات القدسیة / شعر / فارسی**

at-tarjī'āt-ol qodsīyya

شرقی اقطابی، شمس الدین

šarqī aqtābī, šams-od-dīn

[دنا ۱۱۵۲/۲]

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۱۰۴/۱۰-ف

نسخه اصل: عاطف افندی ش ۲۲۴۱؛ خط: نستعلیق، بی کا، تا:
چهارشنبه ۴ ذیقعده ۸۲۸ق؛ ۳ گگ (۳۷۷-۳۷۹)، ۲۳ سطر [فیلمها ف:
۴۰۹ - ۱]● **الترجیع الولدی / شعر / فارسی**

at-tarjī'-ol valadī

[دنا ۱۱۵۲/۲]

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۵۵۸/۲-ف

خط: نسخ، بی کا، تا: پایان ربیع الاول ۷۱۷ق؛ ۳ گگ (۱۰۴-۱۰۶)،
۱۹ سطر [فیلمها ف: ۱ - ۴۹۸]← ترجیع بند < دیوان خلج
← ترجیع بند < دوازده بند مشتاق● **ترجیع بند / شعر / فارسی**

tarjī'-band

حافظ شیرازی، شمس الدین محمد، - ۷۹۲ قمری

hāfēz-e šīrāzī, šams-od-dīn mohammad (- 1390)

ترجیع بندی است عاشقانه در ۷ بند که از حافظ شیرازی دانسته

تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۱۳۵/۲۸

خط: نستعلیق شکسته، بی کا، تا: قرن ۱۳؛ کاغذ: سفید، جلد: تیماج
حنایی، ۳ ص (۳۵۱-۳۵۳)، ۱۸ سطر [سنا: ف: ۲ - ۱۳۰]● **ترجیع بلا مروج / اصول فقه / عربی**

tarjīh-u bi-lā murajjih

[دنا ۱۱۵۲/۲]

قم؛ فیضیه؛ شماره نسخه: ۱۳۳۰/۴

آغاز: الحمد لو اهب العقل و الصلوة علی النبی و الوصی

خط: نستعلیق، بی کا، بی تا؛ ۲ گگ، اندازه: ۱۳×۲۲سم [ف: ۳ - ۸۱]

● **الترجیح و الفضل / کلام و اعتقادات / عربی**

at-tarjīh wa-l faḍl

جاحظ، عمرو بن بحر، ۱۵۰ - ۲۵۵ قمری

jāhez, 'amr ibn-e bahr (768 - 870)

رساله مختصری در اثبات افضلیت امیرالمؤمنین علی (ع) با استناد
بر آیات و روایات می باشد. در آغاز آمده: «نسخت من مجموعه
الامیر ابی محمد الحسن بن عیسی بن المقتدر بالله فقال هذا کتاب
من اعتزل الشک و الظن و الدعوی و الاهواء و اخذ بالیقین و
الثقة من طاعة الله و طاعة رسوله (ص) و باجماع الامة بعد نبینا
مما تضمنه الکتاب و السنة و ترک القول بالاراء.»
آغاز: بسمله. هذا کتاب من اعتزل الشک و الظن و الدعوی و
الاهواء و اخذ بالیقین من طاعة الید و طاعة رسوله
انجام: فسقط عبدالله بن عباس رضی الله عنه و بقی امیرالمؤمنین
علیه السلام اولی احق بالامامة لما اجمعت علیه الامة و لدلالة
الکتاب و السنة.چاپ: دارالخلافه طهران، سنگی، ۱۲۷۲ق.، رحلی، (غایة المرام:
صص ۷۱۵-۷۱۶)؛ [تهران]، سنگی، ۱۲۹۴، رحلی، ۳ ص

[دنا ۱۱۵۲/۲ (نسخه)]

۱. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۶۷۱۰/۲۵

انجام: برابر

خط: نستعلیق ریز، کا: نصیرالدین محمد رضوی شاگرد آقا حسین
خوانساری، تا: ۱۰۶۴-۱۰۹۶ق؛ مصحح، محشی؛ کاغذ: سپاهانی،
جلد: تیماج حنایی، ۲ گگ (۷۲-۷۳)، ۴۲ سطر (۲۳×۱۳)،
اندازه: ۳۱×۲۰سم [ف: ۱۶ - ۳۳۹]

قم؛ مرکز احیاء؛ شماره نسخه: ۱۳۵۶/۲۴

نسخه اصل: همان نسخه بالا [عکسی ف: ۴ - ۱۷۵]

۲. مشهد؛ رضوی؛ شماره نسخه: ۲۷۲۴۷

آغاز: وقع الی رساله اخرى من کلامه ایض مر التفصل ... مختصر
الفاظها و ترجمتها؛ انجام: واجب النحل علی کل غیر مصب
صایب کما قال ... الی یوم القیامه

فرستگان: نسخه های خطی ایران (فنا)؛ جلد هشتم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان

DIA 276246

استاد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۱/۲۰۱۳

عتبات النص وعناوينه في مؤلفات الجاحظ

1634

أ. د. ابتسام مرهون الصفار

كثرت مصطلحات عتبات النص في النقد الأدبي الحديث. وقد تداخلت مصطلحات كثيرة لتلحق بها؛ منها العنوان، ومحتويات الغلاف، وكل العبارات والأقوال الاستهلاكية التي يفضل كثير من الكتاب تصدير أعمالهم بها، وتكون لها علاقة مباشرة بموضوع النص وأبعاده. وقد اهتم النقد الحديث اهتماماً كبيراً بدراسة العناوين، وعلاماتها بمتن الكتاب، حتى عُرف اليوم ما يسمّى بعلم العنونة 1.

ويعد "جينيت" رائداً في فتح آفاق دراسة العتبات، فألف كتاباً يحمل هذا الاسم "عتبات"، ودرس ما يتعلق بالنص من متلازمات يمكن دراستها لتعين في فهم النص وتحليله من اسم الكتاب، والعنوان الفرعي، والإهداء، والاستهلال 2. وهناك من ترجمها بالنص الموازي 3. وقد تنبه يوسف إدريس إلى وقوف المقريري على أنماط العتبات التي تتوافر في المؤلفات، حيث سماها بالرؤوس الثمانية. وهذا التفات ذكي من المقريري والباحث الإدريسي. فالرؤوس الثمانية هي التي يجب أن يأتي بها المؤلف قبل افتتاح كل كتاب، وهي تتوافق إلى حد ما وما افترضه "جينت" 4.

وكتب باحثون عرب في عتبات النص، ويهمنها منها ما يخص مقدمات الكتب النقدية القديمة. فقد كتب عبدالرزاق بلال كتاب "مدخل إلى عتبات النص، دراسة في مقدمات النقد العربي القديم" 5.

ومقدمات الكتب بالذات يجب أن تكشف الهدف من تأليف الكتاب، وبيان نوعية المادة التي سيحتويها، وهي تسعى إلى كشف نموذج الجنس الذي يتحدث عنه، وكشف نموذج قراءتها، فالمقدمة لها ارتباط كبير بالمتن المقدم له 6.

تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۸۹۱۴/۴۹

خط: نسخ و نستعلیق، بی کاه، تا: قرن ۱۱؛ مجدول؛ جلد: میشن
مذهب، اص (۲۱-حاشیه)، اندازه: ۱۲/۳×۲۳/۶سم [ف: ۲۹/۱-۳۱۷]

کتخدایی حسن و عشق < حسن و عشق
کتف < احکام کتف
کتف الشاة < احکام النظر فی کتف الشاة

● کتف الشاة / فالگیری / عربی

kitf-uş şāt

جز رساله‌ای است که در این باره منسوب به خواجه نصیر طوسی شده است.

تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۵۹۴۰/۱۳

آغاز: بسمله. ربنا وسعت کل شیء رحمة و علما. الحمد لله الذی علم بالقلم علم الانسان ما لم یعلم و صلی الله علی خیر خلقه من الامم ... اما بعد فان لله تعالی شواهد من خلقه علی العلم المکنون؛ انجام: تم القول فی معرفة النظر فی کتف علی مذهب الکردائین و من یری رأیهمو الحمد لله وحده ...

خط: نسخ و نستعلیق، کاه: محمد بن اسماعیل، تا: قرن ۱۳؛ جلد: تیماج، ۲ گگ (۷۷-۷۸)، اندازه: ۲۲×۱۶سم [ف: ۴۴-۱۴۶]

کتف گوسفند < احکام نظر در کتف گوسفند

● کتمان السر و حفظ اللسان / اخلاق / عربی

kitmān-us sirr wa hefz-ul lisān

جاحظ، عمرو بن بحر، ۱۵۰ - ۲۵۵ قمری
jāhez, 'amr ebn-e bahr (768 - 870)

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۵۱۷/۳

نسخه اصل: داماد ابراهیم پاشا ش ۹۴۹؛ بی کاه، بی تا؛ ۱۱ گگ (۳۵-۴۵) [فیلمها ف: ۱-۴۹۴]

● کتیب معجزات = نظم بهجة المباهج / فضایل و مناقب،

شعر / فارسی

katīb-e mo'jezāt = nazm-e bahjat-ol mabāhej

حیرتی تونی، - ۹۶۲ قمری
heyraṭī tūnī(- 1555)

وابسته به: بهجة المباهج فی تلخیص مباحج المهج فی مناهج الحجج؛ شیعی سبزواری، حسن بن حسین (-۷۹۵)
اهدا به: شاه طهماسب صفوی (۹۳۰-۹۸۴ق)
تاریخ تألیف: ۹۵۳ق

به بحر خسرو شیرین در برابر شاهنامه فردوسی، در ده هزار و

هشتصد بیت در فضایل و مناقب و تاریخ زندگانی حضرت پیغمبر اکرم و ائمه هدی علیهم السلام. این مثنوی نظم کتاب «بهجة المباحج فی تلخیص مباحج المهج فی مناهج الحجج» حسن سبزواری شیعی استو به نام «کتیب معجزات» مشهور است. آغاز: الهی از دل من بند بردار xx مرا در بند چون و چند مگذار / الهی ساز آسان مشکلم را xx نما راهی بملک جان دلم را انجام: چو دل در فکر تعیین عدد شد xx دوباره ده هزار و هشت صد شد / در این گفتن مدد لطف خدا بود xx و گر نه حیرتی را حد کجا بود

[ریحانه الادب ۹۶/۲؛ فهرستواره منزوی ۱۷۴۱/۳؛ الذریعه ۲۷۶/۳ و ۲۷۶/۹ و ۲۷۶/۱۷ و ۲۸۲/۱۷؛ فرهنگ سخنوران ص ۱۷۹]

۱. شیراز؛ علامه طباطبائی؛ شماره نسخه: ۱۴۳۱

خط: نستعلیق، کاه: اسدالله محمد کاشانی، تا: ۹۵۳ق؛ با سرلوح مذهب. مجدول؛ اندازه: ۲۷×۱۹/۵سم [نسخه پژوهی: ۲-۱۱۹]

۲. تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۳۵۴۱

آغاز و انجام: برابر
خط: نستعلیق، بی کاه، تا: ۹۶۳ق؛ با کتیب مذهب مرصع، مذهب، مجدول؛ تملک: نورالدین قهرمانی که در سال ۱۳۱۹؛ جلد: تیماج قهوه‌ای، ۲۸۲ گگ، ۲۰ سطر، اندازه: ۲۷×۱۷/۵سم [ف: ۳۷-۳۹]

۳. قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۳۳۳

آغاز و انجام: برابر
خط: نستعلیق زیبا، کاه: حسین بن حسن حسینی مداح، تا: ۷ شعبان ۹۶۳ق؛ مجدول، دارای سرلوح؛ جلد: تیماج، ۲۹۷ گگ، ۱۹ سطر، اندازه: ۲۱×۲۸/۵سم [ف: ۴-۱۱۴]

تبریز؛ فقه الاسلام؛ شماره نسخه: ۳۱

همان نسخه بالا [نشریه: ۴-۳۲۸]

۴. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۵۱۳۳

خط: نسخ، کاه: اسدالله بن محمد کاشانی، تا: ۹۶۳ق؛ مجدول، با یک سرلوح؛ کاغذ: سپاهانی، جلد: تیماج، ۲۹۷ گگ، ۱۹ سطر (۱۳×۱۹)، اندازه: ۲۷×۱۹/۵سم [ف: ۱۵-۴۱۲۱]

۵. تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۳۵۰۷

آغاز و انجام: برابر
خط: نستعلیق، کاه: ابراهیم زرگر، تا: ۹۷۲ق؛ جلد: تیماج مذهب، ۳۱۹ گگ، ۱۷ سطر چهار ستونی، اندازه: ۲۵×۱۶سم [ف: ۲۷-۷]

۶. تهران؛ ادبیات؛ شماره نسخه: ۲۵ - ب

آغاز و انجام: برابر
خط: نسخ خوش، کاه: عبدالوهاب بن ابوالکارم حجازی، تا: ۸ محرم ۹۸۱ق؛ مجدول، با سرلوح؛ کاغذ: سمرقندی، جلد: تیماج، ۲۶۸ گگ، ۲۱ سطر (۱۴×۲۳)، اندازه: ۲۳×۳۴سم [ف: ۱-۳۸۹]

۷. تهران؛ مجلس؛ شماره نسخه: ۱۴۶۰/۲

خط: نستعلیق ریز، بی کاه، تا: قرن ۱۱؛ افتادگی: آغاز و انجام؛ جلد: تیماج، ۲۷۶ ص (۷-۲۸۲) [سنا: ف: ۲-۲۷۵]

فرستگان: نسخه‌های خطی ایران (فخا)؛ جلد بیست و ششم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران

DIA 276264

سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۰/۲۰۱۳